

ЛЬВІВСЬКА ГАЛЕРЕЯ МИСТЕЦТВ

П'ЯТІ

«ОЛЬЖИНІ ЧИТАННЯ»

**Пліснеськ
7 травня 2010 року**

**Львів – Броди
ПРОСВІТА
2011**

ЛІТОПИСНЕ БУДЯТИНО

(про місце народження князя Володимира Святославовича
та розташування найдавнішої церкви Пресвятої Богородиці)

Літописи про місце народження князя

Під 975 роком у Нікоповському літописі, в частині оповіді про призначення Володимира Святославовича у Новгород на княжіння, поміщено коротке, проте доволі змістовне, повідомлення про місце народження майбутнього Хрестителя Русі: «В лето 6478. Посади Святославъ Ярополка въ Киевѣ, а Олга въ Древлѣхъ. И приидоша Новгородци, просяще себѣ князя, и отпрѣся Ярополкъ и Олесѣ, и рече Добрыня новгородцѣмъ: «просите Володимира». Володимеръ бо бѣ отъ Малки, ключици Ольжини; Малка бо бѣ сестра Добрынь, и бѣ Добрыня дядя Володимиру; и бѣ роженіе Володимиру въ Будутинѣ въси, тамо бо въ гнѣбѣ отслала ея (матір Володимира Малушу Ю.Л.) Олга, село бо бяше ея тамо, и умираючи даде его святѣй Богородици»¹. З цього короткого літописного фрагменту довідуємося, що княгиня Ольга зіслала Малушу в село Будутине(о). Це село належало Ользі на правах домопальної власності і перед смертю вона передала його якомусь Богородичному храму. В Будутині й народився княжич Володимир. Згадана у тексті невідома церква Богородиці передувала збудованому між 986 та 996 роками у Києві, в період княжіння Володимира Святого, першому кам'яному Богородичному храму – Пресвятої Богородиці Десятинної. Подібно за змістом свідчення знаходимо і в Устюжському літописному зведенні (т.зв. Архангелогородському літописці): «В лето 6478. Святослав посади в Киеве сына своего большого Ярополка, Олга в Древлѣхъ, а Владимира у себе имыи. И приидоша людие новгородьстии, просяще себе князя, и размысли Святослав: Ярополка ли отдати или Олга? И рече Добрыня новгородцемъ: «Просите себе Владимира». Владимир бо бе от Малки ключици Ольжини; Малка же бе сестра Добрыне, отец ея бе Малк любучанин, бе бо Добрыня Малков сын, дядя Владимиру по матери, и роженіе бысть Владимиру в Будотине селе, ту бо бе посла Олга Малку со гнѣве, село бо бе ея ту, бе бо, умирая, Олга отдаст село то пресвятеи Богородици»².

Про місце народження князя Володимира згадує і Василь Татищев: «Новгородцы тогда просили себе от Святослава для управления одного из его сынов, и Святослав дал им на волю просить, который сын его похочет. И хотя они прилежно старейших просили, Ярополк и Олег отказались. Тогда один от послов новгородских Добрыня советовав им просить младшего из детей его, Владимира, который рожден от Малуши, ключици Ольгиной, дочери Малка любчанина и сестры Добрыниной. Родился же Владимир в Будятине селе, за что Ольга, разгневавшись на Малушу, сослала ее от

себя». Але й це повідомлення не дає уяви про географію місця народження князя Володимира.

Покликаючись на цитовані літописні свідчення О. Шахматов висловлював припущення, що село Будутине/Будотине належало не Ользі, а Малуші. І саме вона заповіла його перед смертю церкві Богородиці³. На його думку, матір князя Володимира у княжому синодіку звали Малфредто і саме під цим іменем у літописах зафіксовано повідомлення про її кончину: «Въ лѣтѣ . 88. . ф. . ѣ [6508 (1000)] Престависа Мальфريدъ»⁴. Відтак історик допускає, що Малфредъ/Малуша була похована саме у збудованій її сином Десятинній церкві, і вона ж пожертвувала цьому храму село Будутине, «которое, к сожалению, сложно приурочить к той или иной определенной местности». До того ж, відпихуючись від припущення про поховання матері князя Володимира у Десятинній церкві, О. Шахматов робить висновок, що вона була охрещеною. На помилковість гіпотетичних побудов О. Шахматова⁵ резонно вказав Олексій Карпов, який стверджував, що повідомлення Ніконовського літопису: «умираючи даде его святѣй Богородици» відноситься до Ольги, про що однозначно повідомляє автор Архангелогородського літописця: «бе бо, умирая, Олга отдаст село то пресвятеи Богородици»⁶.

*Псковська локалізація літописного
Будятиного*

Найпоширенішою версією щодо місця розташування населеного пункту під назвою Будутине є псковська. Розгорнутий аналіз багаточисельних праць російських краєзнавців та істориків, які трактували літописні повідомлення у контексті аналізу топографії Псковщини, виконав Анатолій Алєксандров⁷. За його історіографічним дослідженням, вперше до цього питання звернувся Михаїл Ільїнський: «Преподобный Нестор в 970 году упоминает, что Святославом Ольгиным сыном, рожден Владимир от Млуши ключици Ольгиной, дочери Малка Любжанина и сестры Добрыни Новгородского Посла. Родился же Владимир в Будятине селе близ Плескова, за что Ольга разгневавшись на Малушу, сослала ея от себя»⁸. Цитуючи М. Ільїнського, А. Алєксандров резонно констатує, що «На вопросы почему летописное село Будутино называется Будятино и, самое главное, почему оно находится близ Пскова, – на эти вопросы Ильинский не отвечает.»⁹. Щодо назви, то такий її варіант подає В. Татищев, що спирався на свідчення т.зв. Йоакімівського літопису.

Жодного з трьох відомих варіантів назви Будутине/Будотине/Будятине не знайти серед топонімів Псков-

щини. Євгеній Болховітінюв, що другим звернувся до цієї теми, ототожнював літописне місце народження князя Володимира з урочищем Будник: «Село Выбутское, или у народа именуемое Лыбутское, существует и ныне, а ниже оно в полуторе версте на реке Великой двумя рукавами около лежащего посреди не острова обтекающей, один рукав мельче текущий оброд, называется доныне Ольгиными слудами (слуда значит подводный камень); другой же рукав поглубже Ольгиными воротами. Ниже сего урочища на правом берегу устья реки Кеби, впадающей в реку Череху, есть другое урочище известное под именем Будник или Будник. Издревле предание гласит, что там бывала также отчизна Ольгины и родина Вел. Князя Владимира Святославича, снука Ольгины в Летописях именуемого Будятино село. До недавних времен там была еще деревня, принадлежавшая фамилии графа Разумовского, после переведенная на другое место, за Великую реку»¹⁰. Село Выбутское/Лыбутское С. Болховітінюв ототожнює з весью Вибутская, згадану у Степенній книзі як батьківщина княгині Ольги: «... святая и богомудрая и равноапостольная великая княгиня Ольга, претворенная во святомъ крещеніи Елена; ея же память празднуемъ днесь, юже произведе Плесковская страна, иже отъ области царствія великія Русскія земли, отъ веси именуемая Выбутская близ предѣлъ Немеческія власти жителей, отъ языка Варяжска, отъ рода же княжеска, ни вельможеска, но отъ простыхъ людей»¹¹.

Найдавніші документарні згадки стосуються саме села Вибутського, а не Будника, який чи не вперше згадується ційно в краєзнавчій праці М. Ільїнського. Під 1394 р. згадується похід новгородців на псковичів, у якому «*оубища Копорскаго (князя) Иоана под Олдиною горою, а шгѣхъ многихъ избиша па Выбуте*»¹². А в 1407 р., коли на Псков йшли лівонські лицарі, псковичі зустріли їх «*на Броду от Выбута*»¹³.

Згадану розлогу літературну традицію ототожнення літописного населеного пункту Будутине/Будотине/Будятине з урочищем Будник на Псковщині узагальнив А. Александров: «*для локализации летописного названия «Будутина весь» или «Будутино село» в Буднике есть некоторые основания, тем более, что легендарная родина княгини Ольги в районе Выбут, то есть, совсем недалеко от Будника, соотносится с многочисленной топонимикой и микротопонимикой в зоне освоения не позднее первой половины X века, что явствует из результатов археологических исследований. Кроме того, современные историки все более склоняются к мнению, что на севере Восточной Европы в районе Пскова и его окрестностей, у княгини Ольги были собственные земельные владения, своего рода ранний феодальный домен, и она самостоятельно распоряжалась в пределах этого домена. В этом случае понятно, что и ключицу Малушу она сослала именно в свои владения, под бдительный надзор*»¹⁴. Дослідник також зауважив, що локалізація церкви Богородиці є такою ж «плаваючою», як і локалізація Будутини весі і її доведеться прив'язувати до Будутина, а не навпаки. У цьому зв'язку А. Александров згадав легенди про Ольжин мо-

настир та церкву в с. Покровському, де могла знаходитися церква присвячена Покрову Пресвятої Богородиці¹⁵.

Київська локалізація літописного Будятиного

У середині XIX ст. вперше прозвучала і київська версія розташування літописного Будятина. Її озвучив ієромонах Іосиф (Баженов): «*В Никоновской летописи есть такого рода свидетельство: «Умираючи (кн. Ольга) даде село свое Будутино святой Богородице... Почему так называлось загородное киевское село кн. Ольги? Не для напоминания ли о псковском Выбутине, которое в Степенной книге представляется Ее родиною?»*»¹⁶. Про околиці Києва, як про місце розташування весі Будутине, писав і Михайл Толстой, який розвинув припущення Баженова про перенесення назви з псковського на київський ґрунт. Правда, на його думку, припсковське Будятине, переінакшене в Будник, було місцем народження Володимира, а прикиївське Будутині княгиня Ольга передала церкві Богородиці: «... на правом берегу реки Кебъ, при самом впадении ее в реку Череху, есть место называемое Будник или Будник. Там некогда, по преданию, жила Св. Ольга и родился в селе Будятине внук ее Св. Равноапостольный князь Владимир... Под Киевом у княгини Ольги было загородное село Будутино, которое она при кончине завещала Богородицкой церкви... Небыло ли оно так названо в память ее родины?»¹⁷

Гіпотезу про розташування Будятина на Київщині розвинув Ігор Мицько. На його погляд, в літописі мова йшла про маєтність поблизу Києва, адже княгиня Ольга не могла записати київському храму Богородиці¹⁸ малопробудкові ґрунти на околиці держави. Назва маєтності, наданої київській церкві Богородиці, видозмінилася й відома у історичних документах за топонімом «Забудецька земля». Під такою назвою вона згадується у підробленій від імені князя Романа Мстиславовича грамоті 1240 року. Церква згодом перестала існувати і хтось з київських володарів передав її ґрунти Богородичному храмові Лаври (легітимізувати це надання мала підроблена від імені князя Романа грамота)¹⁹.

Додамо, що про київську локалізацію церкви Богородиці, якій княгиня Ольга передала на смертному одрі село Будятино є одне писемне свідчення, проочене істориками, що торкалися цього питання. Про це є згадка в літописі, використаному Миколою Новіковим у своїй «*Подробнейшей истории Государей Российских*»: «... она же приде къ Патриарху, и благослови ю Патриархъ, и даде ей Попы и Даконы и сосуды и иконы и ризы служебныя и книги, и поиде Ольга съ миромъ въ Киевъ, и пришедь в Киевъ, постави у себя на дворѣ церковь малу во имя Пречистыя Богородицы, и учаше сына своего Святослава вѣрѣ Христіанской, и велеше ему креститися, онъ же не брежаше о томъ и не креститися». Як стверджує Л. Пашкіна, використаний М. Новіковим літопис зберігається в Рукописному відділі Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі (Q IV 88. – Арк. 766 зв., 767 зв.)²⁰.

Таким чином, аналіз літератури, у якій розглядалося питання географічного розташування літописного на-

селеного пункту під назвою Будутине/Будотине/Будятине доводить, що відомі традиції (псковська та київська) мають радше кабінетне походження, спирається на красномовну традицію і не є старшими за кінець XVIII століття. Локалізація місця народження князя Володимира, за слушним зауваженням А. Александрова, є «плаваючою». Водночас, надто категорично звучить його ж зауваження, що «... *даже с формальной точки зрения, нет никакой гарантии, что этот пункт находился в районе Киева, и вообще где-либо в Южнорусских землях.*»²¹. Гарантій в історичній науці не може бути так само, як категоричності, тому спробуємо розглянути й аргументувати ще одну версію географічної локалізації місця народження Володимира Святославовича – волинську.

Волинська локалізація літописного Будятинного

Нашу увагу привернула давня легендарна традиція, пов'язана з волинським шляхетським родом Киселів-Святольдичів, які виводили себе від київського воєводи Святольда²². За Каспером Несським, родовий герб Киселів творить білий обововий памаг увінчаний золотим хрестом (на червоному тлі). Він нібито був наданий близько 1040 року їх предкові, воєводи (гетьманові) Святольдичу, руським володарем Володимиром за відвагу та лицарську доблесть, якими той відзначився при обороні Києва від печенігів. Герб увінчують три вежі, в пам'ять про оборону міста. Фамільне прізвище Кисель, як стверджує Несський, походить від квашення (kiszenia) хліба²³. Родовими маєтностями Киселів були Нискиничі та Дорогиничі, надання яких К. Несський пов'язує з королем Ягайлом.

На думку Михайла Грушевського, Святольд є русько-литовською формою передачі імені Свенельд – історичний персонаж другої половини X ст., воєвода київських князів Ігоря, Святослава та Ярополка²⁴. Він брав участь у зборі данини з підвладних Києву племен. Задирість дружини князя Ігоря до Свенельдової дружини привела до загибелі київського володаря у Деревлянській землі. Свенельд також очолює каральний похід по придушенню повстання деревлян, ініційований вдовою князя Ігора княгинією Ольгою. В 975 р. син Свенельда Люб, полюючи в деревлянських лісах, був убитий братом київського князя Ярополка Олегом, на що Свенельд підбурив Ярополка розпочати з братом війну. Отже, фігура Свенельда є доволі вагомою в історичних перипетіях Київської держави.

Назва волинської маєтності Киселів Низкиничів наводилася А. Соловйовим в пазці доказів до аргументації можливого існування руського імені Нискина, утвореного від прикметника «нискин» (низький)²⁵. Антропонім зустрічається у історичного персонажа, відомого за Анналами Длугоша, як «dux Drewlyanorum Niszkinam» (Niszkinam, Nyszkinam, Nyszkinam). Фігурує воно у зв'язку зі Святольдом-Свенельдом, із подіями, що розгорнулися у близькій Деревлянській землі. Розповідь про Нискиню у Длугоша точно відповідає літописній оповіді про деревлянського князя Мала. Михайло Грушевський звертає також увагу на комбінацію імені

протопласти роду Киселів Святольдича (Свенельдича) з назвою їх родинного гнізда Нискиничами. Вони не лише пов'язується з подіями у Деревлянській землі, а й удоводнюють існування на Волині легендарної традиції про Нискиню Святольдича (Свенельдича), у якому, як вважає дослідник, дійсно можна вбачити згаданого Длугошем деревлянського князя Нискиню.

Зауваження М. Грушевського про родовід Киселів-Святольдичів та їхні волинські маєтності стосувалося розгляду ним відомої гіпотези Олексія Шахматова, викладеної у спеціальному розділі «Разысканий»²⁶, виданих 1908 р., та спеціальній статті²⁷. Історичні побудови О. Шахматова зводяться до того, що князь Ігор на Деревлянській землі поліг у конфлікті з Мстиною Свенельдичем. Звертаючи увагу на вторинні варіанти написання у деяких списках «Історії» Длугоша імені Нискина як Niskina, історик ототожнив Мискишо-Нискиню зі згаданим у літописі під 945 р. Мстишею Свенельдичем, якого він поставив на чолі повсталих деревлян та ототожнив з деревлянським князем Малом. Не вдаючись до ширшого критичного розгляду аргументації О. Шахматова (докладно розглянутої у працях А. Соловйова та А. Поппе), яка не є предметом розгляду у цій публікації, наголошуємо на принциповій важливості того факту, що колишнє волинське село Нискиничі, яке сьогодні увійшло в межі Нововолинська, своєю назвою та іменем Святольда-Свенельда, як протопласти роду власників цієї маєтності роду Киселів, пов'язується з киево-руською історією, й вужче з подіями у Деревлянській землі, безпосереднього учасницею яких була і княгиня Ольга.

Власне, у контексті озвученої у заголовку теми, нас цікавлять не самі Нискиничі, а сусідній населений пункт. Сучасний Нововолинськ розташовується на землях кількох сіл. Крім згаданих Нискинич, до його складу входять ще й Дорогиничі, Будятині та Русовичі. Саме пряма співзвучність між літописною весю Будутине/Будотине/Будятине й нововолинськими Будятиничами, та їх безпосередня близькість з маєтностями Киселів-Святольдичів Нискиничами й Дорогоничами, і змусила розглянути можливість ототожнення цього населеного пункту з місцем народження княжича Володимира. Додатковим доказом належності цих околиць київським володарям може слугувати та обставина, що безпосередньо до Будятин від заходу, на відстані 0,5 км, прилягає село Русовичі, а недалеко, 7-8 км, на північний-схід розташовується село Русів (див карту). Ці населені пункти могли отримати свою назву від варяго-руських поселенців, спроведжених київською адміністрацією на підконтрольну територію, для охорони маєтностей. Крім того, назви поселень із закінченням на -ичі вважаються мовознавцями та істориками одними з найархаїчніших²⁸.

Перші згадки про село Будятині (пол. Budziatyce) сягають XV століття. І ці згадки йдуть в зв'язку з історією Зимнівського Святогірського Свято-Успенського монастиря. У 1460 р. згідно заповіту Свидригайла зимненський угіддя (села Зимно, Бубнів, Марків Став (Марковичі), Будятині і Тишківичі) перейшли у власність родича Чарторийського Неміри, що підтвердив і король

Казимир IV Ягайлович²⁹. Згідно з ревізією луцького замку сусідні Типшкєвичі 1545 р. належали колись до володимирського замку³⁰. Таким чином, констатуємо, що рання історія населених пунктів в околицях Будятич пов'язувалася з давнім Зимнівським Богородичним монастирем чи з володимирським замком. В сусідніх з Будятичами Низкиничач, на території замку, існував також монастир Покрову Пресвятої Богородиці. У фундушному записі від 15 вересня 1643 року з володимирської гродської книги та у наданні земельних посілостей монастиреві від 1648 р. згадується, що березовий гай сягав від монастирської церкви до гостинця і Будятичького дубового гаю³¹. Якись ґрунти з дворищами (двориами) поруч з Будятичами належали і володимирському монастиреві св. Пророка Іллі³².

Зауважений зв'язок Будятич з монастирськими землеволодіннями, особливо з давнім зимнівським монастирем Успенія Пресвятої Богородиці, узгоджується зі згадкою про те, що перед смертю княгиня Ольга передала літописне Будятине якомусь Богородичному храму. Це могла бути як двірська київська церква княгині Ольги, так і монастирський Богородичний храм в Зимному. До того ж, зимнівський Успенський монастир мав зв'язки з Києво-Печерським монастирем. Першу писемну згадку про Зимнівську обитель знаходимо в «Житті Феодосія Печорського», коли тут на Святий Горі помер перший ігумен Києво-Печерської лаври Варлаам, що повертався з Царгорода³³.

Будятичі відомі своїм святим джерелом. За сільськими переказами, саме у цьому джерелі кілька століть тому явилася старовинна ікона Божої Матері, яку згодом назвали Будятичівською. Легенди свідчать, що за сучасними Будятичами колись була гора, де звели панський маєток. Із того пагорбу до поміщицької криниці тягнулися потічки. Це бентежило власника обійстя, який звелів закрити джерельце камнем. Однак невдовзі ослігла молода панночка. Коли згазла остання п'яття повернути дівчині зір, батькові наснився сон: відкинути камінь і вмити сліпу тією водою. Після чого панська дочка знову почала бачити, а місце, де з-під землі пробивалася вода, поміщик звелів обгородити. Зважається, що свята вода з Будятичького джерела помагає знайти щастя незаміжнім дівчатам, а молодим подружнім парам стати батьками³⁴. У зв'язку з церконавними процілювцями властивості будятичького святого джерела, на гадку приходить дослідження легенд, за якими св. Ольга була покровителькою шлюбу та кохання, а присвячені їй джерела/вода мали чудодійну силу³⁵.

Ототожнення волинських Будятич з літописною Будятиною вєсєю вилядає привабливою і в світлі нещодавно висловленої Ігорем Мицьком гіпотези про Плісеську батьківщину княгині Ольги. В політичну орбіту Плісеського городища й сусіднього з ним Олеська (Олежська), яке походить від імені власника Олега-Hełgi, входила Волинь. Тому й цілком резонно було відіслати Малугу подальше від політично активного Києва на власну, родову підконтрольну територію, розташовану по сусідству з Нискиничачами, маєтком вєсводи Свенельда (Свянтольда), з допомогою якого Ольга і

здійснювала каральну операцію проти деревлян. Власне й свою назву село і могло отримати від перебування у близькому сусідстві, в Будятичах/Будятиному зісланій Ольгою Малугі. Як доводить А. Поппе, перейменування в «Історії» Длугоша Мала в Нискино здійснилося за участю книжника з галицько-волинських земель, який і міг підказати Длугошу назвати Мала (Малого) Нискинею (Низьким). За тією ж логикою, в найменуванні Нискинич могло відобразитися саме ім'я Малугі. Назва не могла походити від імені князя Мала, оскільки ці терени знаходилися далеко поза західними межами деревлянської території³⁶.

Зрештою, є ще один, й на наш погляд вагомий, аргумент народження князя Володимира від Малугі у волинських Будятичах, а саме – назва столярного міста Володимира, названого на честь свого засновника великого київського князя Володимира Святославовича³⁷. До надання назви новозаснованому городу у свою честь Володимира міг спонукати саме факт його народження на Волині³⁸.

Не випадково з іменем князя Володимира Святого місцеві легенди пов'язують виникнення окремих волинських пам'яток, навіть тих, що з'явилися значно пізніше. Так за місцевими переказами, Володимиру приписували спорудження Успенського собору та храму в урочищі «Стара катедра». А в честь перемоги над хорватами, дружинники Володимира в один день спорудили церкву, названу за його християнським іменем Василівською³⁹. Цією «обиденною» церквою міг бути храм, що передував існуючій однойменній ротонді, широкі датованій у науковій літературі від 1194 р. по XV століття. У Зимнівському монастирі, заснованому за переданнями хрестителем Русі, згадується й «терем Святого Володимира». Перекази свідчать, що фундуваній обителі князь подарував родинну святиню – ікону Божої Матері, звану Зимнєською. І нібито нею константинопольський патріарх благословив шлюб Володимира з цесарівною Ганною⁴⁰. Отже, ім'я князя Володимира було надзвичайно популярне в легендарній традиції Волині, що може підкріплювати гіпотезу про його народження у волинських Будятичах.

Вже після виголошення цієї доповіді на «Ольжиних читаннях» у російському тижневику «Брянский регион» за 26 січня 2011 року з'явилася ще одна версія локалізації літописного Будятина. Автори публікації допускають, що князь Володимир був народжений в Будатині – пригороді Гомеля (літописний Гомей). А Гомей трактується, в свою чергу, як Ольгомей – володіння Ольги⁴¹.

¹ Летописный сборник именуемый Патриаршей или Никоновской летописью // Полное собрание русских летописей. – Москва, 2000. – Т. 9. – С. 35.

² Успенские и вологодские летописи XVI – XVIII вв. // Полное собрание русских летописей. – Ленинград, 1982. – Т. 37. – С. 60.

³ Шахматов А. А. Разыскания о русских летописях. – Москва, 2001. – С. 269-270.

⁴ *Ипатьевская летопись* – С. 114; Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов. – Москва, Ленинград, 1950. – С. 169.

⁵ Услід за О. Шахматовим власницею Будутинної вежі Малуту вважав і М. Грушевський. А подробиця про запис цього села церкви Богородиці надає цій звістці певної авторитетності. Див.: *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ, 1991. – Т. 1: До початку XI віку. – С.470. – Покл.1.

⁶ *Карпов А.* Владимир Святой. – Москва, 1997. – С.365. – Поклики 1-3.

⁷ *Александров А.А.* Во времена княгини Ольги. Легенды и были о княгине Ольге в Псковской земле. – Псков, 2001.

⁸ Цит. за *Александров А.А.* Во времена княгини Ольги. – С. 82. (Ильинский Н. С. Историческое описание города Пскова и его древних пригородов с самого их основания. Закрывающее в себе многия достойные любопытства происхождения, составленное из многих древних летописей, надписей, записок и Российской истории Николаем Ильинским. – С.-Петербург, 1790-1795. – Ч.1-6).

⁹ *Александров А.* Во времена. – С.82.

¹⁰ [Болховитинов Е.] История княжества Псковского с присовокуплением плана города Пскова. – Киев, 1831. – Ч. 1: Содержащая общую историю сего княжества и города Пскова. – С.10.

¹¹ Книга степенная царского родословия. Часть первая // Полное собрание русских летописей. – Т.21: Первая половина. – С.6.

¹² Псковские летописи / Под ред. А.П. Насонова. – Москва, 1955. – Вып. II. – С.30.

¹³ Там само. – С.33.

¹⁴ *Александров А.* Во времена – С. 91.

¹⁵ Там само. – С. 89-90.

¹⁶ Цит. за *Александров А.* Во времена – С. 83. (*Поциф, иеромонах.* О крестных ходах в городе Пскове и его окрестностях. Местные заметки соборного иеромонаха Иосифа. – С. – Петербург, 1858).

¹⁷ Цит. за *Александров А.* Во времена – С.83-84. (*Голстой М.В.* Святыни и древности Пскова. – Москва, 1861).

¹⁸ Гор Мицько покликається на наші праці про київський храм-ротонду X ст. Див., зокрема: *Дуба Ю.* Перша церква Богородиці в Києві 961–962 років // Давні обителі України. Архітектура: Тематичний збірник Святошкровського жіночого монастиря Студійського Уставу. – Львів, 2002. – Вып.13. – С.2-8.

¹⁹ *Мицько І.* Пліснеськ – батьківщина княгині Ольги // Конференція «Ольжині читання». – Пліснеськ, 10 жовтня 2010 року. – Львів, 2006. – С.65-66.

²⁰ *Наикина Л.Д.* К вопросу о смерти князя Рюрика в городе Кореле // <http://www.priozersk.ru/1/text/0020.shtml>

²¹ *Александров А.* Во времена – С.89.

²² *Niesiecki K.* Herbarz polski. – Lipsk, 1840. – Т.5. – С.95-98; *Поюткич П.П.* Адам Кисель, воевода киевский : 1580 (?) – 1653 гг. // Киевская старина, 1885. – №9. – С.51-72; №10. – С. 204-219; №11. – 408-430; №12. – 612-638.

²³ У контексті в'яснення значення набутого Святотодичами родового імені Кисель варто згадати шведське «kisel» – кремній. Воно мало б характеризувати

мужність/міцність протоласти роду Киселів. Свенельд був очевидно варязького походження. Дослідники ототожнюють його зі Сфенкелом з «Історії» Льва Диякона та Сфангелом Скілиці.

²⁴ *Грушевський М.* Історія України-Руси. – Київ, 1991. – Т.1: До початку XI віку. – С.438. – Покл.2.

²⁵ *Соловьев А.В.* Был ли Владимир Святой правнуком Свенельда? // Записки Русского научного института в Белграде. – Белград, 1941. – Вып.16-17. – С.37-64.

²⁶ *Шахматов А.А.* Разыскания о древнейших русских летописях. – Москва, 2001. – С.245-270.

²⁷ Метислав Лютый в русской поэзии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1909. – Т.18. – С.82-91.

²⁸ *Купчинський О.А.* Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (географічні назви на -ичі). – Київ, 1981.

²⁹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1895. – Т.14. – S. 617.

³⁰ Ibidem. – Warszawa, 1892. – Т.12. – S.727.

³¹ *Горін С.* Монастирі Західної Волині (друга половина XV – перша половина XVII століть). – Львів, 2007. – С.223, 230.

³² Там само. – С. 76.

³³ *Абрамович Д.* Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991. – С.44; *Горін С.* Монастирі – С.140.

³⁴ Віруючі єпархії вшанували Будятичівську ікону Пресвятої Богородиці // http://orthodoxy.org.ua/uk/tserkovni_hroniki/2007/06/18/8594.html; Головачук С. Будятичівська жива вода // www.volga.lutsk.ua/?q=west&node=2361

³⁵ *Мицько І.* Пліснеський сюжет «Слова о полку Ігореві» // Четверті «Ольжині читання». Пліснеськ, 16 травня 2009 р. // Львів, 2010. – С.28-29.

³⁶ *Звіздецький Б.А.* Про кордони Деревлянської землі // Археологія. – Київ, 1989. – №4. – С. 47-58.

³⁷ *Терський С.* Княже місто Володимир. – Львів, 2010. – С.31.

³⁸ У приватній розмові І. Мицько звернув увагу на ту обставину, що літописи північно-східного походження, у яких збереглася згадка про Будятину весь, не уточнюють місця її розташування, й що можливо це робилося з політичних міркувань, через розташування місця народження хрестителя Русі на підлитовських землях, у ворожій до Москви державі.

³⁹ Дверницький Е.Н. Памятники древнего православия в г. Владимире-Вольнском. – Киев, 1889. – С. 22; Батюшков П. Н. Вольшь. Исторические судьбы Юго-Западного края. – С.-Петербург, 1888. – С. 19.

⁴⁰ Ратшин А. Полное собрание исторических сведений о всех бывших в древности и ныне существующих монастырях и примечательных церквах в России, составлено по достоверным источникам. – Москва, 1852. – С. 84; Петров Н.И. Краткие сведения о православных монастырях Вольнской епархии в настоящее время не существующих // Вольнские епархиальные ведомости. – 1863. – № 3. – С. 50; Дверницький Е.Н. Памятники. – С. 31, 33.

⁴¹ <http://bregion.ru/?p=4813>

Низкиччі та Будятичі з околицями на мапі 1930-х років